

КОНЦЕПТ СВОБОДА В ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ АМЕРИКАНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ

Стаття присвячена аналізу концепту «Свобода», вербально репрезентованого в промовах американських очільників. Розглянуто особливості концептуальної картини світу президентів США. Описано випадки семантичної репрезентації концепту СВОБОДА з метою розкриття специфіки згаданого концепту. Автор підкреслює важливість вивчення концептуальної картини світу американських політиків і засобів їхнього вираження. Висвітлено комунікативно-прагматичну спрямованість промов американських президентів. Виокремлено базові поняття картини світу американських політиків.

Ключові слова: картина світу, політична промова, комунікативно-когнітивна спрямованість, концепт, функція, комунікація, вербалізація, концептуальна картина світу, функціональна спрямованість, прагматика.

Стаття посвящена анализу концепта «Свобода», выявленного в речах американских руководителей. Рассмотрены особенности концептуальной картины мира президентов США. Описаны случаи семантической репрезентации концепта СВОБОДА с целью раскрытия специфики выше упомянутого концепта. Автор подчеркивает важность изучения концептуальной картины мира американских лидеров и средств их выражения. Освещена коммуникативно-прагматическая направленность речей американских президентов. Выявлены базовые понятия картины мира американских политиков.

Ключевые слова: картина мира, политическая речь, коммуникативно-когнитивная направленность, концепт, функция, коммуникация, вербализация, концептуальная картина мира, функциональная направленность, прагматика.

The article deals with analysis of the concept of FREEDOM distinguished in speeches of American leaders. Peculiarities of the conceptual picture of the world of the United States presidents are described. Cases of semantic representation of the concept of FREEDOM are analyzed in order to illustrate specifics of the above mentioned concept. The author indicates to importance of studying the conceptual picture of the world of American leaders and means of its expression. Communicative and pragmatic orientation of speeches, delivered by American politicians, is highlighted. Basic notions of the picture of the world of American politicians are distinguished.

Key words: *picture of the world, political speech, function, communicative and cognitive orientation, concept, function, communication, verbalization, conceptual picture of the world, functional orientation, pragmatics.*

Постановка проблеми. В умовах розвитку комунікативно-когнітивної парадигми набуває актуальності дослідження чинників, що відображають спосіб мислення та поведінки американських політиків. Питання вивчення політичних промов (що відображають картину світу американців) та їхнього впливу на свідомість виборців, їхнє мислення та поведінку залишається осторонь наукових досліджень, що створює сприятливий ґрунт для лінгвістичних розвідок цього питання.

Аналіз останніх досліджень. Підхід до оцінки промов американських лідерів передбачає аналіз різних аспектів політичної комунікації. Лінгвістичний аналіз політичного дискурсу американських президентів здійснила О.С. Фоменко.¹ І.В. Андрусяк² аналізувала лексику політичної коректності, зокрема номінативний та прагматичний аспекти. Н.М. Миронова³ акцентувала увагу на оцінній складовій у політичних промовах. К.С. Серажим⁴ узагальнила існуючі підходи до дискурсу, зосередивши увагу на соціолінгвальних особливостях дискурсу. А.П. Чудінов⁵ присвятив низку праць політичній лінгвістиці, аналізуючи політичні

промови, і, водночас, використовуючи ширший комунікативний підхід. О.Й. Шейгал⁶ вивчала жанрові особливості політичних текстів. Прагматико-функціональні особливості політичного дискурсу США та України вивчала І.С. Бутова.⁷ Численний науковий доробок згаданих вчених свідчить про суттєві зміни у підходах до аналізу лінгвістичних особливостей політичних промов американських лідерів. Незважаючи на численні дослідження, аналіз ключових концептів у промовах американських президентів залишився поза увагою науковців. Ми вбачаємо наше завдання в аналізі базових концептів американських президентів, серед яких домінуючим є концепт СВОБОДА.

Стаття опирається на положення праць у галузі комунікативної лінгвістики, когнітивної лінгвістики та лінгвістики тексту, у яких увага акцентується на осмисленні характеристик та функцій текстів політичної комунікації.

Особливістю політичних промов є їхня широка функціональна спрямованість, яка відображена в лексиці, якою послуговуються політики. Матеріалом для аналізу слугують промови президентів США.

Власне **актуальним** виявляється аналіз лексичних особливостей політичної промови, її функціональної спрямованості в світлі базових понять картини світу американців.

Метою даної статті є дослідження концепту СВОБОДА, який виявлено в промовах американських президентів. Мета передбачає виконання таких завдань:

- Описати концепт СВОБОДА, який відображений в промовах президентів США;
- Прослідкувати зв'язок між концептом, його прагматичною спрямованістю та когнітивними процесами;
- Висвітлити семантичні особливості лексичних одиниць, що відбивають концепт СВОБОДА в політичних промовах американських президентів.

Ми розглядаємо політичну промову президентів як форму публічного виступу, процес комунікації і як один з видів соціальної дії. Оскільки така промова реалізується як дія, за якою стоять досить широкі групи суспільства, то передбачається і високий ступінь її суспільного впливу. Діючи в полі визначеної формальності, політична промова набуває яскраво вираженої функціональності і зорієнтована на прагматично обґрунтовану презентацію очікуваних змістово-понятійних структур. Загалом основний зміст політичних промов полягає в тому, щоб сформулювати цілі, цінності і суспільно-політичну стратегію однієї політичної групи щодо виборців, а також щодо своїх політичних опонентів.

Комунікативний підхід до аналізу політичних промов ставить на меті дослідження їхніх особливостей в умовах виконання різних комунікативних завдань, факторів їх реалізації в контексті. Комунікативний підхід відображає в лексиці та семантиці існування реальних зв'язків, які встановлюються між мовними одиницями в мовленнєвих ситуаціях.⁸ На основі того, що мовна одиниця в комунікативному акті виступає одночасно як номінативна одиниця й елемент комунікації, ми визнаємо збіг основних цілей і завдань комунікативного та функціонального підходів до аналізу мовних даних і розглядаємо мову як засіб, спрямований на аудиторію. Комунікативний вплив політичних текстів носить ідеологічний характер. Словесне та символічне вираження можна зобразити такою схемою: *зміни в комунікації* → *зміни в моделі світу* → *зміни в поведінці*.⁹

Взагалі, як відзначає З.І. Шмідт, будь-яка соціальна дія міцно пов'язана з мовою, цим досконалим засобом для конструювання значення, формою передачі інформації, засобом комунікації, а відтак, і підготовки дії та впливу.¹⁰ Слова та тексти можуть самі собою передавати політичні погляди в завуальованій формі, форма вираження у низці випадків може закривати реальний зміст, виступати важливим засобом впливу.

Визначені інституційні та соціальні рамки чи структури забезпечують створення повідомлень як однієї із форм “конструювання дійсності”. Вони визначають те, як політики сприймають світ, а звідси й події цього світу. Такого типу підходи мають цікаве когнітивне забарвлення, оскільки вони мають відношення до правил, категорій і процедур інтерпретації, які використовують політики в ході відтворення ситуації, що лежить в основі повідомлень.¹¹

Мова як система, крім комунікативного, вміщує ще й прагматичний компонент, який пов’язаний з управлінням і координацією людської діяльності.¹² *Модель впливу політичних текстів на читача можна охарактеризувати таким набором складників: вхід (В), підсилення (П), резонанс (Р). Комунікативний ланцюжок набирає такого вигляду: В → П → Р.¹³ Тематика входу забезпечує масовість одночасного проникнення в масову свідомість. Систематика підсилення спрямована на змістовні характеристики, тобто повідомлення, щоб отримати поширення, повинно відповідати потребам аудиторії. Інформація, що поширюється, створює комунікативний резонанс. Резонанс виникає за допомогою вдалих вербальних висловлювань, які починають жити самостійним життям після їхньої появи.¹³ Вони орієнтовані на ідеологічні координати своєї системи.*

Політична промова – прагматично спрямована, тобто має стратегічні і тактичні завдання.¹⁴ Будь-яка політична промова потенційно, в стратегічному сенсі, спрямована на зміну або підтримку поточної політичної ситуації, на перерозподіл або підтримку існуючого балансу сил влади. Її базовою інструментальною функцією є боротьба за владу. У межах всього соціуму вона виконує функцію інтеграції та диференціації. Інтеграція виявлялася, наприклад, упродовж періоду «холодної війни», коли політичні промови американських президентів сприяли згуртуванню народу в протистоянні з ворогом, яким на той час був СРСР. Функція диференціації сприяла відчуженню групових агентів зовнішньої політики. Політичні промови виконують функції інтерпретації та орієнтації, оскільки

під час виступу політики пояснюють значущість тих чи інших подій, розкривають їхні причинно-наслідкові зв'язки та кореляції з іншими подіями, роблять висновки і дають певні оцінки. Доповнює спрямованість політичної промови функція контролю, згідно з якою політик намагається створити передумови для уніфікації поведінки, думок, почуттів і бажань значної кількості індивідів, тобто маніпулювання суспільною свідомістю.

Компонентом політичних промов є концепти, які відображають погляди політичного діяча, його бачення та сприйняття реалій. Це складні утворення, що охоплюють як хибну, так і правдиву інформацію. Концепти слугують стандартом політичного мислення, втілюють моделі поведінки, впливають на політичні рішення мас, спричиняють певні зрушення в людській свідомості та формують образи тих чи інших народів. Концепти безпосередньо пов'язані з мовною картиною світу американських лідерів.

Вимовлене слово є засобом доступу до концептуальних знань. Почувши слово, ми отримуємо доступ і можемо підключити до мисленнєвої діяльності інші концептуальні ознаки, не названі даним словом. Слово, таким чином – це ключ, що «відкриває» людині концепт як одиницю мисленнєвої активності та дає змогу скористатись ним в мисленнєвій діяльності. А мовний знак «вмикає» концепт у нашій свідомості, активізує її в цілому і запускає процес мислення.¹⁵

Використаний в ході дослідження контент-аналіз дав змогу виявити концепти американських президентів. Зокрема в картині світу Г. Трумена, Д. Ейзенхауера, Дж. Кеннеді, Дж. Форда, Дж. Картера, Л. Джонсона, Дж. Буша-ст., Б. Клінтона, Дж. Буша-мол. та Б. Обама домінуючими є такі концепти: ГЕГЕМОНІСТСЬКІ АМБІЦІЇ, СВОБОДА, БОРОТЬБА З ТИРАНІЄЮ, ВІЙНА, МИРНІ ІНІЦІАТИВИ, ВОРОГ, ДРУГ тощо. Індикаторами виявлених концептів стали найбільш уживані категорії, зокрема «Богообраності», «американської місії», «світового лідерства», «вільних народів світу», «демократії», «диктатури», «агресії», «війни», «військової могутності», «збройних сил», «мирного співіснування»,

«мирних угод», «роззброєння», «образу ворога», «загроз», «небезпек», «друзів» і «союзників». Виявлені концепти в риторичі американських президентів не виникли спонтанно, вони пройшли період зародження та визрівання. На їхнє формування вплинули політичні традиції.

Концепти відіграють важливу роль у формуванні образу світу як окремої людини, так і суспільств. Аналіз концептів американських політиків свідчить про те, що існує певна схема загальної моделі світу. Виступи американських президентів вписуються в існуючу модель ментальних і вербальних уявлень про світ та місце США в цьому світі. Концептосфера чутливо реагує на зміни в суспільстві, житті того чи іншого етносу. Зміст концепту може видозмінюватися у залежності від конкретних обставин, сприйнятливості до змін носіїв тієї чи іншої мови.¹⁶

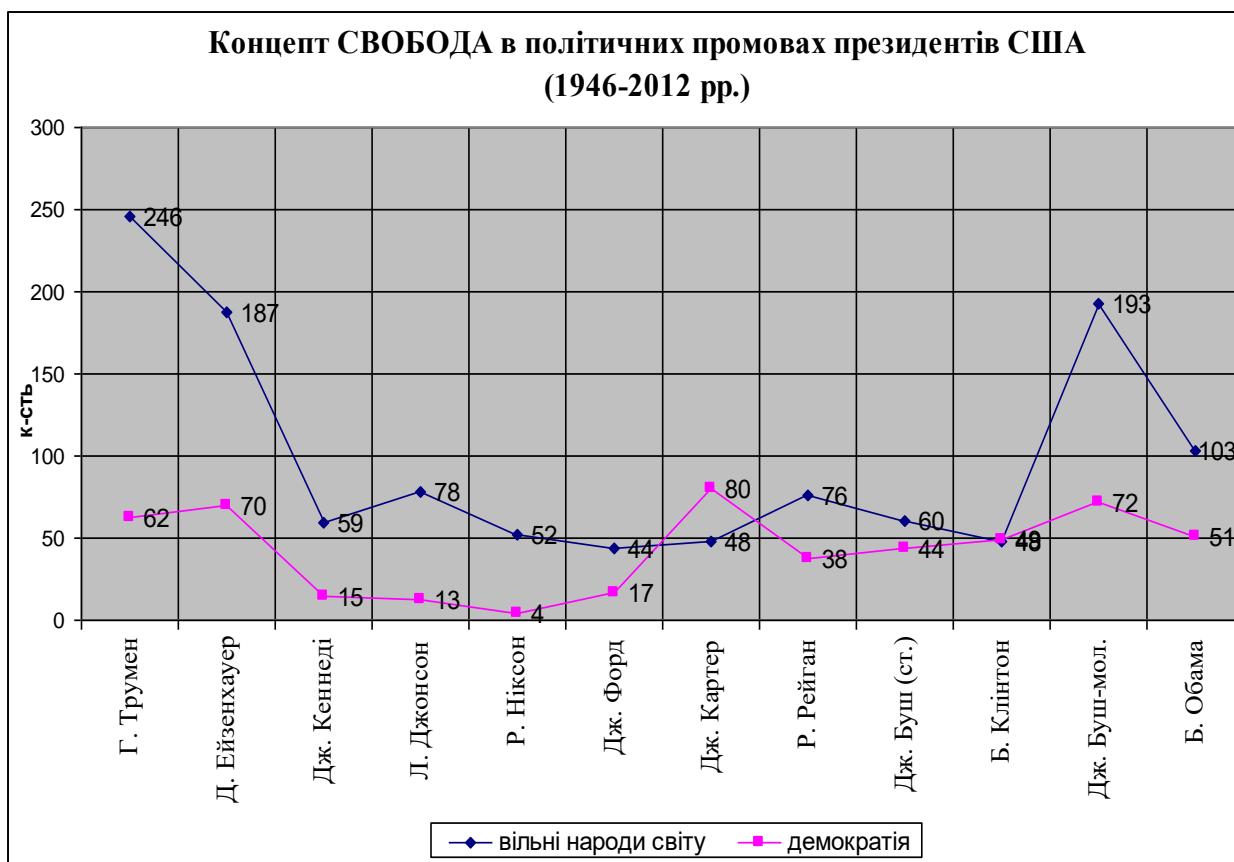
Мовна картина політичного світу США є складним утворенням ментальних одиниць (концептів, настанов, міфів, цінностей тощо), що відносяться до політичної сфери комунікації та політичному дискурсу. Зазначені вище ментальні одиниці політичних текстів більшою чи меншою мірою нав'язують людині (читачу/слухачу) певне бачення світу, особливо в аспекті його категоризації та оцінки. Цілком закономірно, що політики в реальному житті відтворюють типові моделі поведінки, що узгоджуються з існуючими уявленнями та настановами.

Слід зазначити, що в картині світу американських президентів СВОБОДА є одним із ключових понять. Для того щоб глибше усвідомити особливості зовнішньої політики зазначених американських президентів, ми здійснили контент-аналіз їхніх основних промов. Для аналізу було використано десять ключових промов кожного з американських очільників.

Концепт СВОБОДА репрезентований у промовах кожного американського президент, і як потужний інструмент маніпулювання суспільною свідомістю він певною мірою впливає на прийняття рішень та курс зовнішньої політики. Кожен президент, продовжуючи традиції

попередників, намагався перенести уявлення про свободу на інші країни та континенти (див Таблицю 1).

Таблиця 1.

Концепт СВОБОДА представлений двома поняттями, з яких ключове місце відводиться ВІЛЬНИМ НАРОДАМ СВІТУ та ДЕМОКРАТІЇ (див. Таблицю 1).

Деталізація концепту СВОБОДА відбувається за рахунок введення додаткових понять США – УНІКАЛЬНА КРАЇНА та США – СВІТ, кореляцію між якими можна відобразити таким чином:

Америка як основа демократії та свободи має широкі можливості для всіх, йдеться про бізнес, політику чи іншу сферу суспільного життя. Сполучені Штати як виняткова країна, благословенна Богом, є взірцем для решти світу. Вона має право не лише дотримуватися свобод і демократії, але й впливати прямо чи опосередковано на перебіг подій в інших країнах світу (фрейм деталізації концепту СВОБОДА). І США дійсно впливають на внутрішню та зовнішню політику багатьох країн світу.

Г. Трумен вважав, що свободу слід поширювати за межі США. Він найчастіше з-поміж усіх президентів згадує вільні народи світу. Досить високим також є показник демократії. Це не випадково, оскільки за його правління Туреччині та Греції було надано фінансову допомогу, реалізовано план Маршалла, почала діяти доктрина Трумена і т.д. В оточенні президента Трумена модернізувалася традиційна ідея про історичне призначення Америки в повоєнному світі. Наприклад:

*This formula was based on the policy of the United States that people be permitted to choose their own form of government by their own freely expressed choice without interference from any foreign source.*¹⁷ Свобода полягає у свободі власного вибору тієї чи іншої політичної системи, тієї чи іншої форми правління.

Одна із ключових настанов ідеологів нової формації полягала в тому, що на земній кулі не залишилось територій, які б не входили до сфери життєвих інтересів США:

*We believe that full economic collaboration between all nations, great and small, is essential to the improvement of living conditions all over the world, and to the establishment of freedom from fear and freedom from want.*¹⁷

Агресивна зовнішня політика виявилась в агресивному глобалізмі та визнанні універсального характеру американських цінностей та інститутів. Порівняймо:

*We shall continue to strive to promote freedom of expression and freedom of religion throughout the peace-loving areas of the world.*¹⁷

Політику Г. Трумена продовжив Д. Ейзенхауер, для якого концепт СВОБОДА уособлював власне ВІЛЬНІ НАРОДИ СВІТУ та ДЕМОКРАТІЮ (див. Таб. 1). Ці показники є досить високими у порівнянні з риторикою інших президентів. Боротьбу за домінування у світі в протистоянні з СРСР назвали звільненням світу, визнавши таким чином право інших народів обирати систему, подібну до американської. Ті

народи, що обрали шлях розвитку західної моделі, вважалися вільними народами світу. Наприклад:

*Communist aggression, halted in Korea, continues to meet in Indo-china the vigorous resistance of France and the Associated States, assisted by timely aid from our country. In West Germany, in Iran, and in other areas of the world, heartening political victories have been won by the forces of stability and freedom. Slowly but surely, the free world gathers strength.*¹⁸ Свобода порівнюється зі стабільністю і водночас асоціюється з силою.

На початку свого правління, дотримуючись помірності у період «холодної війни», Д. Ейзенхауер погрожував зовнішнім ворогам застосуванням ядерної зброї, водночас скорочуючи традиційні озброєння, незважаючи на опір представників військового комплексу. Політика Ейзенхауера щодо СРСР полягала у стримуванні радянської загрози можливістю завдання удару у відповідь в разі агресивного акту. Президент сподівався, що така ситуація гарантуватиме мир й утримуватиме націю від мілітаризації.

Дж. Кеннеді та його адміністрація продовжили політичну традицію боротьби за свободу. Ліберали припускали, що США й надалі відіграватимуть вирішальну роль у світі в поширенні їхніх ідей і сподівань на інших територіях. Президент Кеннеді сприймав свободу крізь призму політичної традиції попередників. Для нього свобода асоціювалася з демократією (див. Таблицю 1). Як і попередні президенти, він був переконаний в тому, що США слід допомагати іншим народам світу стати вільними (зокрема, не раз робив спроби звільнити Кубу від комуністичного правління), а свободу необхідно було виборювати в боротьбі з тиранією. Наприклад:

*Let every nation know, whether it wishes us well or ill, that we shall pay any price, bear any burden, meet any hardship, support any friend, oppose any foe to assure the survival and the success of liberty.*¹⁹ США готові заплатити будь-яку ціну та здолати будь-які труднощі заради свободи.

У виступах Л. Джонсона досить високий показник понять на позначення концепту СВОБОДИ. Це поняття знайшло своє втілення у політиці продовження ескалації війни у В'єтнамі. Лексема ДЕМОКРАТІЯ рідше трапляється в його політичних промовах і не підтверджується зовнішньополітичною діяльністю.

У президента Ніксона нижчий показник щодо ВІЛЬНИХ НАРОДІВ СВІТУ і дуже низький щодо ДЕМОКРАТІЇ. Його риторика частково відображена в зовнішній політиці, тобто вербальні показники не відповідають зовнішньополітичним діям

Досить низьким є показник свободи у Дж. Форда. Наприклад:

*Let us make America once again and for centuries more to come what it has so long been--a stronghold and a beacon-light of liberty for the whole world.*²⁰ Риторика президента була така ж млява, як і його політика. Нерішучий за характером, президент обмежувався лише закликами бути взірцем свободи у світі.

У Дж. Картера високі показники ДЕМОКРАТІЇ та СВОБОДИ. Зовнішня політика адміністрації Картера не була спрямована ні на відновлення стосунків з наддержавою, ні на інші цілі «холодної війни», а скоріше на світовий порядок. Президент акцентував увагу на згаданих поняттях (див. Таб. 1), а його показник ДЕМОКРАТІЇ є найвищим з усіх зазначених президентів. Головними пріоритетами у зовнішній політиці Картера були права людини та стримування гонки озброєнь.

Р. Рейган розпочав активну боротьбу за свободу в світі проти СРСР. Свобода для нього була свободою в широкому розумінні слова, яка перепліталася з демократією (див. Таб. 1).

*Freedom is one of the deepest and noblest aspirations of the human spirit. People, worldwide, hunger for the right of self-determination, for those inalienable rights that make for human dignity and progress.*²¹ Концепт СВОБОДА репрезентований не лише лексемою СВОБОДА, але й лексемами САМОВИЗНАЧЕННЯ та ПРАВА.

У риториці Р. Рейгана поняття ВІЛЬНИХ НАРОДІВ СВІТУ посідає вагоме місце, хоча у кількісному вимірі він поступається іншим президентам. Зовнішня політика адміністрації Рейгана була ворожою у ставленні до СРСР, оскільки вважалося, що компроміс із Москвою був свідченням слабкості або недолугості попередників. Р. Рейган до кінця своєї каденції вірив, що США і Захід мають тільки один вибір – здатися або померти, вважаючи, що Сполучені Штати не мають іншого вибору як вести війну. Упродовж 8 років він вів агресивну політику щодо СРСР, підтвердженням чого слугують його промови.

Щодо Дж. Буша, то у травні 1989 р., виступаючи в університеті Техасу, він визначив загальний підхід до СРСР, що ґрунтувався на здоровому глузді. Свобода для Дж. Буша-ст. асоціювалася з вільними народами світу, демократією та свободою інших країн, зокрема Польщею, хоча його показник у риториці нижчий у порівнянні з іншими (див. Таблицю 1).

Політику Дж. Буша-ст. продовжив Б. Клінтон, проте відсутність зацікавленості до питань зовнішньої політики вкрай негативно позначилася на зовнішній політиці США. Без конкретної програми та концепції зовнішньої політики адміністрація була нездатна здобути підтримку тих чи інших рішень, вагомих для зовнішньополітичного курсу країни. Відсутність громадського інтересу до питань зовнішньої політики і хибна політика президента призвели до формування одностороннього підходу у вирішенні питань зовнішньої політики кінця ХХ-го століття. У Б. Клінтона середній показник концепту СВОБОДА (див. Таблицю 1).

В Б. Обама показники ВІЛЬНИХ НАРОДІВ СВІТУ та ДЕМОКРАТІЇ досить високі, що свідчить про вагомість згаданих понять у ментальній та мовній картині світу американського лідера. Наприклад:

I called for action because the failure to do so would have cost more jobs and caused more hardship. In fact, a failure to act would have worsened our long-term deficit by assuring weak economic growth for years. And that's why I

*pushed for quick action. And tonight I am grateful that this Congress delivered and pleased to say that the American Recovery and Reinvestment Act is now law.*²² Для президента свобода та демократія асоціюються з діями та відповідальністю перед американським народом, активною позицією.

Концепт СВОБОДА в політичних промовах Б. Обама представлений низкою понять. Свобода – це: 1) відповідальність; 2) активні дії; 3) технологічний розвиток; 4) турбота про людей і реформа системи охорони здоров'я; 5) реформи та освіта; 6) довіра; 7) сімейні цінності; 8) американська мрія; 9) лідерство; 10) бізнес тощо. Порівняймо:

*But we know that our schools don't just need more resources, they need more reform. And that is why this budget creates new teachers--new incentives for teacher performance, pathways for advancement, and rewards for success. It is our responsibility as lawmakers and as educators to make this system work. But it is the responsibility of every citizen to participate in it. So tonight I ask every American to commit to at least 1 year or more of higher education or career training.*²² Свобода невіддільна від відповідальності, а демократія потребує самопожертви. СВОБОДА та ДЕМОКРАТІЯ у вербальній картині світу президента Обама представлена низкою понять, серед яких реформи та освіта є одними з основних.

Таким чином, аналіз мовних засобів формування концепту СВОБОДА у промовах американських президентів доводить спрямованість політичних промов на створення позитивного образу США завдяки концепту СВОБОДА. Відповідно до політичних промов, що відображають картину світу американських очільників, Америка слугує взірцем, оплотом свобод і демократії, в той час як решта країн, в першу чергу, вороги та суперники є порушниками таких засад.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі таких концептів як ДРУГ, ВОРОГ, АВТОРИТАРИЗМ, які віддзеркалюють особливості картини світу американських політиків.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Фоменко О.С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття): автореф. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / О.С. Фоменко. – К., 1998. – 18 с.
2. Андрусяк І.В. Лексика політичної коректності: номінативний та прагматичний аспекти / І.В. Андрусяк // Сучасні дослідження з іноземної філології: Зб. наук. праць. Відп. ред. Фабіан М.П. – Ужгород: ТзОВ “Папірус-Ф”, 2008. – Вип. 6. – С.41-46.
3. Миронова Н.Н. Политический дискурс vs оценочный дискурс / Н.Н. Миронова // Политический дискурс в России. – Москва: Наука, 1997. – С. 41-50.
4. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [монографія] / Серажим К. / За ред. В. Різуна. – К.: КНУ, 2002. – 392 с.
5. Чудинов А.П. Политическая лингвистика / Чудинов А.П. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 256 с.
6. Шейгал Е.И. Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса / Е.И. Шейгал // Жанры речи -3. – Саратов, 2002. – С. 205-214.
7. Бутова І.С. Прагматико-функціональні особливості політичного дискурсу США та України ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. філол. н.: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / І.С. Бутова. – Львів, 2011. – 20 с.
8. Левицкий А.Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка / Левицкий А.Э. – К.: “АСА”, 1998. – С. 9.
9. Почепцов Г.Г. (мл.) Имиджология / Почепцов А.Э. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2000. – С. 97.
10. Schmidt S.J. Sprache und Politik: Zum Postulat Rationalen Polit. Handelns / S.J. Schmidt // Sprache und Gessellschaft. – Munchen: VEB Max Niemeier Verlag, 1972. – S. 81.
11. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Дейк Т.А. ван. – М: Прогресс, 1989. – С. 233.
12. Швейцер А.Д. Современная социолингвистика. Теории, проблемы, методы / Швейцер А.Д. – М.: Наука, 1976. – С. 23.
13. Почепцов Г.Г.(мл.) Информационные войны. Основы военно-коммуникативных исследований / Почепцов Г.Г.(мл.). – Ровно: ППФ Волинські обереги, 1999. – С. 26.
14. Алтунян А.Г. Анализ политических текстов / Алтунян А.Г. – М.: Университетская книга; Логос, 2006. – С. 15.
15. Попова. З.Д. Язык и национальная картина мира / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Изд-во «Истоки», 2002. – С. 16.
16. Полюжин М.М. Концепт як базова когнітивна сутність / М.М. Полюжин, Н.Ф. Венжинович // Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – № 5. – Київ, 2001. – С. 183.
17. Truman H. S. Message to the Congress on the State of the Union and on the Budget for 1947, January 21, 1946 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=12467>
18. Eisenhower D. D. Annual Message to the Congress on the State of the Union, January 7, 1954 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=10416>
19. Kennedy J.F. Inaugural Address, Jan. 20, 1961 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=8032>

20. Ford G. R. Address Before a Joint Session of the Congress Reporting on the State of the Union, January 15, 1975 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до джерела: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=4938>

21. Reagan R. Inaugural Address, Jan. 21, 1985 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=38688>

22. Obama B. Address Before a Joint Session of the Congress, February 24, 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=85753>